

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นในมิติของการจัดการการท่องเที่ยว (๓) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ (๔) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ และ (๕) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคเหนือ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ (๑) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) (๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ และ (๓) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน ๔๐๐ คน สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการสำรวจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๔ กลุ่มวัด รวมทั้งสิ้น ๔๕ วัด ดังนี้

๑) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นพุทธศิลป์ จำนวน ๖ วัด

๒) กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมที่เน้นกิจกรรมเกี่ยวกับความศรัทธา ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรม จำนวน ๒๐ วัด

๓) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๕ วัด

๔) กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้การปฏิบัติธรรมตามหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน จำนวน ๔ วัด
อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดในภาคเหนือ สรุปกิจกรรมเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

๑) จังหวัดเชียงใหม่ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดนามมงคล ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

๒) จังหวัดแม่ฮ่องสอน เปิดเส้นทางท่องเที่ยว ๓๖๕ วันอศจรย์แห่งขุนเขาไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองแม่ฮ่องสอน

๓) จังหวัดลำพูน จัดโครงการจาริกบุญ ไหว้พระ ๙ วัดลำพูน เมืองบุญหลวงแห่งล้านนา ในเขตตัวเมืองลำพูน

๔) จังหวัดเชียงราย จัดโครงการธรรมทัศนาจรไหว้พระวัดมงคลนาม ๙ วัด ในเขตตัวเมืองจังหวัดเชียงราย

๕) จังหวัดน่าน จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ขอพรเสริมสิริมงคล ในเขตตัวเมืองน่าน

๖) จังหวัดพะเยา จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ในเขตตัวเมืองพะเยาและอำเภอเชียงคำ

๗) จังหวัดแพร่ จัดโครงการ สิบนิ้ววันทา ไหว้สา ๙ พระธาตุ ในเขตตัวเมืองและอำเภอต่างๆ

๘) จังหวัดลำปาง จัดโครงการหมู่บ้านวัฒนธรรมนำเที่ยวไหว้พระ 9 วัดมีศรี นามเป็นมงคล ในเขตอำเภอเมืองลำปาง

๙) จังหวัดตาก จัดโครงการไหว้พระ ๙ วัด สร้างบุญเสริมบารมี เชื่อมไมตรี ๒ แผ่นดินไทย – เมียนมาร์ ในเขตอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดี

๑๐) จังหวัดพิษณุโลก จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัดตั้งในเมืองพิษณุโลก

๑๑) จังหวัดสุโขทัย เปิดเส้นทางสักการะ ๙ มงคล เมืองมรดกโลกสุโขทัย

๑๒) จังหวัดอุตรดิตถ์ จัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด เพื่อเสริมสิริมงคล ภายใน ๑ วัน ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอลับแล

๒. ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่านักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) เรียงตามลำดับ คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖) รองลงมา คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔) ด้านบุคลากร ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗) และด้านประชาสัมพันธ์ ระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗)

กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น คือ (๑) การจัดการด้านพื้นที่ มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ (๒) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (๓) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร และ (๔) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด

๓. เส้นทางและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ ๓ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยตำนานพระเจ้าเลียบโลก จำนวน ๑๗ วัด เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยคติความเชื่อชุธาตุ จำนวน ๑๒ วัด และ เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว จำนวน ๒๓ วัด ส่วนผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในภาคเหนือ จำแนกได้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ ๒) ความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ ๓) ความสามารถในการรองรับด้านนิเวศวิทยา และ ๔) ความสามารถในการรองรับทางความรู้สึก

๔. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒) กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว ๓) รัฐบาล และ ๔) กลุ่มพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านในชุมชน

๕. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ พบว่า (๑) ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง (๒) ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว (๓) ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๔) ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว และ (๕) ปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น

Abstract

This research entitled “The Structures and Processes of Buddhist Tourism Development in North Thailand: Learning to create History and Culture” has 4 objectives: 1) to study the structures and processes of Buddhist tourism in northern Thailand, 2) to investigate tourist behavior and the promotion of tourist attractions at Buddhist temples, 3) to study the northern Buddhist tourist routes and also to estimate tourism resources, 4) To strengthen the network of Buddhist tourism in northern Thailand, and 5) to analyze the impact of Buddhist tourism on the way of life and culture in the north, and also to develop guidelines for the tourist attractions in the temples of northern Thailand.

This research was conducted using quantitative and qualitative methods and three research areas can be identified: 1) documentary research, 2) qualitative research and 3) quantitative research. Questionnaires were organized for 400 tourists; Thai and foreign. The results are as follows:

1. The survey results came from 45 temples and can be divided into 4 groups as follows.

(1) There were 6 temples that organized tourism activities around religious objects such as the Buddhist art

(2) There were 20 temples that provided tourism activities based on religious beliefs and traditions.

(3) There were 15 temples that had transformed themselves into centers for study of history and Buddhist studies.

(4) There were 4 temples that provided Buddhist Meditation Centers

The structures and the processes of tourism activity in the temples of northern Thailand can be summarized as follows.

(1) Various organizations in Chiang Mai province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha Images that are housed in the felicitously named temples in the city district.

(2) Some organizations in Mae Hong Son province have opened up tourism routes that feature paying homage, throughout the year, to nine respected Buddha images in nine temples in area of the city district.

(3) Organizations in Lamphun province provide the tourism activity of paying homage to nine respected Buddha images located in Lamphun city district.

(4) A number of organizations in Chiang Rai provide the activity of paying homage to nine respected Buddha Images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(5) Some organizations in Nan province offer the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city district.

(6) Certain organizations in Phayao province provide the activity of paying homage to the nine respected Buddha images that are housed in felicitously named temples in the city and Chiang Kham districts.

(7) Organizations in Phrae province provide the activity of paying homage to nine venerated pagodas that house Buddha relics in the city and other districts.

(8) The organizations of Lam Pang province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are located in temples with names beginning with 'Sri.' A number of such auspiciously named temples are found in the city of Lam Pang.

(9) The organizations of Tak province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images. These images and the practice surrounding them help to create friendship between Thailand and Myanmar in the area of Mea Sot and Myawaddy.

(10) Some organizations in Phitsanulok province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images that are housed in the foremost temple in Phitsanulok province.

(11) Key organizations in Sukhothai province provide the activity of paying homage to nine auspicious things in the World Heritage Site.

(12) Some organizations in Uttaradit province provide the activity of paying homage to nine respected Buddha images, within one day, to enhance prosperity in the area of the city and Lab Lae districts.

2. The results of surveys about the northern Thailand temples tours suggest that most tourists are satisfied with the management of the tourist places they went to, and this was shown by a statistical significance of 3.66. Further research findings were as follows: tourism resources at a high level (average of 3.66), followed by facilities (average of 3.47), and tourism strategy at medium level (average of 3.34). Satisfaction with personnel scored at medium level (average of 3.27), whilst public relations scored at a medium level (average of 2.87).

The processes of learning promotion in northern Thai temples can be divided into 4 aspects as follows: 1) area management, 2) temple management in the long and short term, 3) personnel management and 4) communication management.

3. With regards to the study of tourism routes and estimation of route resources in the northern temples, 3 routes were identified and described: Route no. 1 includes 17 temples that are related to the Phra Chao Leam Lok Legend. Route no. 2 includes 12 temples with stupas that are concerned with one's birth year (judhatu.) Route no.3 features 23 temples of historic significance. There are four aspects by which tourism resources can be categorized: 1) Economic Carrying Capacity, 2) Physical Carrying Capacity 3) Ecological Carrying Capacity and 4) Perceptual Carrying Capacity.

4. Strengthening the network of Buddhist tourism in the north was divided into four groups: 1) tourists, 2) tourism, 3) government, and 4) a group of monks in the temple and the locals in the community.

5. The impact of tourism on the northern way of life was found to be as follows: 1) tourism has resulted in temple degeneration and damage to some temples, 2) the problem of providing services, 3) cultural identity issues, 4) problems of tourism management and 5) problems to do with local administration.